

Carme Molinero i Pere Ysàs. 2017. *De la hegemonía a la autodestrucción. El Partido Comunista de España (1956–1982)*. Barcelona: Crítica, 509 p.

CRISTIAN FERRER GONZÁLEZ

Centre d'Estudis sobre Dictadures i Democràcies – Universitat Autònoma de Barcelona (Espanya)

orcid.org/0000-0001-7215-2239

doi: <https://dx.doi.org/10.7238/dd.voi6.3158>

De la hegemonía a la autodestrucción aspira a superar les mirades reduccionistes amb què s'ha tractat la crisi terminal del Partit Comunista d'Espanya (PCE) de l'inici de la dècada dels vuitanta. La de Carme Molinero i Pere Ysàs no és, en aquest sentit, una investigació totalment nova, atès que en els darrers anys han aparegut diverses publicacions que han incidit en els perquè de la desaparició fulminant —o gairebé— del principal actor polític de l'antifranquisme. Sí que té, en canvi, una voluntat més evident d'emmarcar la difícil trajectòria del comunisme espanyol en el context de l'esquerra europea a cavall dels anys setanta i vuitanta, sense oblidar, tanmateix, les raons intrínseques del que és qualificat d'«autodestrucció» del PCE. L'obra s'inicia, de fet, donant una visió panoràmica que contextualitza la història del partit en el marc dels canvis globals que van afectar, dels anys setanta als vuitanta, tant l'esquerra marxista com l'estructura econòmica d'Europa occidental i, de retruc, la ideologia dominant. Va ser una transformació a gran escala iniciada amb el viratge que van anar experimentant les propostes polítiques per superar la crisi dels setanta, que van avançar des de posicions que consideraven desitjable la intervenció pública en l'economia fins a d'altres que apostaven per un *laissez faire* que va erosionar finalment els «consensos del 1945». Aquests fets van resultar definitius, segons els autors, per al futur del projecte polític dels comunistes espanyols.

Més enllà de l'anàlisi de la situació global, aquesta investigació sobre el comunisme es fonamenta en diversos estudis de Molinero i Ysàs sobre la història de Catalunya i d'Espanya durant el franquisme i la Transició, centrats en els moviments d'oposició a la dictadura i en el règim polític que combatien, cosa que els ajuda a ponderar el paper del PCE en la

societat del moment i a comprendre les causes dels canvis socials i l'impacte polític que van comportar. La publicació se sustenta, doncs, en investigacions, pioneres al seu dia, dedicades a la primera oposició al franquisme a Catalunya, a les condicions de vida de les classes populars a la postguerra o a la patronal i a la classe obrera durant la dictadura. Una de les principals idees d'aquest llibre és, precisament, la que han contribuït a fonamentar aquells estudis: la d'una transició a la democràcia entesa com la conseqüència de la inviabilitat de la reforma del règim, que havia plantejat una part del personal polític de la mateixa dictadura i que estava condicionada per la conflictivitat sociopolítica, en què el PCE va jugar un paper fonamental.

En *Els anys del PSUC (L'Avenç, 2010)* Molinero i Ysàs ja havien subratllat una de les hipòtesis que desenvolupen a *De la hegemonia a la autodestrucció*: la d'un PCE que, situat en el vèrtex entre l'oposició política i la mobilització social —que li donava consistència—, es va poder erigir com a actor fonamental de l'antifranquisme. Això no obstant, el llibre que ressenyem no és només una mera ampliació geogràfica d'*Els anys del PSUC*, ja que bona part de les reflexions se centren —de vegades implícitament, d'altres explícita—, a identificar les diferències clau entre les conclusions derivades d'estudiar el marc català i l'espanyol. Els autors conclouen que el PCE es va trobar, amb notables excepcions, en condicions més adverses que no pas el PSUC per caminar cap a una acció política que connectés amb la societat civil derivada dels canvis socials dels anys seixanta, com la que va sorgir arreu de Catalunya a partir de la dècada següent. La panoràmica de conjunt d'aquest estudi no impedeix a Molinero i a Ysàs de tractar algunes de les múltiples realitats regionals que permeten posar en valor el paper jugat pels comunistes en l'oposició al franquisme i també per entendre millor les dificultats d'adaptació política del partit als nous temps democràtics.

Formalment, el treball es divideix en dues parts diferenciades. La primera aborda la història del PCE des del 1956, un any en què es va fer patent una nova oposició estudiantil al franquisme i en què la conflictivitat laboral va començar a posar en evidència la seva fortalesa en els que van acabar sent els epicentres de la protesta obrera. El 1956 va esdevenir, de fet, un any de gran importància en clau interna per als comunistes: van

iniciar la política de reconciliació nacional, que aspirava a donar una sortida pacífica i democràtica al problema espanyol, és a dir, a la dictadura. En aquesta primera part s'hi aborda la lenta construcció del PCE com a partit central de l'antifranquisme, és a dir, com a partit dels moviments socials i l'eix articulador d'una extensa política d'aliances. Va ser el seu període de màxima influència en l'antifranquisme, perquè tenia àmplies connexions entre la societat civil mobilitzada, des de la qual emanava la seva força. El trànsit al socialisme per via democràtica i la perspectiva pluralista del nou sistema d'organització social, política i econòmica pel qual pugnaven els militants del PCE, van contribuir a temperar l'anticomunisme d'altres actors polítics de l'oposició, fet que va comportar que les propostes dels comunistes esdevinguessin hegemòniques.

La primera part culmina amb la legalització del PCE l'abril del 1977 i amb les disjuntives a què els comunistes es van haver d'enfrontar davant del camí que obrien les eleccions lliures. Es tracta d'una conjuntura política que el partit va acarar amb il·lusió i amb problemes interns a parts iguals: d'una banda, amb les ganes de convertir-se en un actor clau en el futur polític democràtic —no tant, en canvi, d'esdevenir el principal partit de l'esquerra, com sovint s'addueix—; de l'altra, amb els problemes interns que derivaven de la incapacitat de la direcció de comprendre la importància política que tenien els joves antifranquistes del partit a l'hora de construir-ne una imatge pública que estigués allunyada dels fantasmes de la Guerra Civil, que dirigents com Carrillo o la Pasionaria no podien evitar d'evocar entre bona part de la població. En el primer congrés que va celebrar com a partit legalitzat, aquesta tensió latent es va traduir en la reorganització de la direcció, que va donar entrada a nombrosos joves antifranquistes.

La segona part del llibre comença amb la nova situació política derivada dels resultats de les eleccions generals del 15 de juny de 1977, en què els comunistes van obtenir més d'un milió set-cents mil vots i una vintena de diputats. El 1977 la democràcia encara estava per fer i no era pas un sistema establert, per la qual cosa el PCE va apostar per una política de concentració democràtica que fos capaç de fer front a les amenaces involucionistes i per negociar, alhora, millores per a les classes populars en un context de crisi econòmica. Els Pactes de la Moncloa representa-

ven el màxim nivell de col·laboració a què podia aspirar el PCE en aquella conjuntura, però quedaven molt lluny de la política que els comunistes desitjaven, molt particularment la cúpula. L'hiperbòlic entusiasme amb què en parlaven alguns dirigents a una militància compromesa —«l'autopista al socialisme», segons posava Vázquez Montalbán en boca d'un dirigent sindical d'adscripció comunista a *Los mares del sur* (1979)—, era sens dubte una valoració fora de la realitat que no feia sinó encobrir les limitacions i insuficiències d'un pacte que, altrament, la patronal acabaria deixant en paper mullat.

El IX Congrés, celebrat el 1978, va anar força més enllà dels debats entorn del leninisme, com assenyalen els autors. S'hi va fer patent que una part àmplia del partit no compartia l'entusiasme de la direcció sobre com s'havia actuat durant el procés de canvi polític. Aquesta crítica, si bé era clara, no es va traduir en una censura al grup dirigent —almenys no majoritàriament—, així que la línia estratègica del partit va continuar tenint l'ampli suport de la militància. En aquell context, el PCE volia mostrar-se com una organització transparent i democràtica, de manera que van permetre que les discussions congressuals es desenvolupessin sota l'atent seguiment de la premsa, sovint més interessada a remarcar les controvèrsies que no pas els acords. Així, l'agra polèmica sobre la definició ideològica del partit va aixecar polseguera mediàtica, cosa que, com s'argumenta en l'estudi, va eclipsar canvis democratitzadors en l'organització interna, com ara l'elecció del Comitè Central, que va passar a fer-se amb vot secret. Polèmiques a banda, el congrés va confirmar la transició al socialisme per via democràtica, per a la qual l'aliança amb el PSOE resultava bàsica. En canvi, l'objectiu del PSOE des del 1976 de convertir-se en el principal partit de l'esquerra la feia inviable a la pràctica. El que va afavorir finalment els pactes de progrés municipal entre socialistes i comunistes va ser el gir a la dreta del partit governamental a l'inici de la seva segona legislatura i la necessitat que tenien tant el PCE com el PSOE d'impedir que la UCD governés els nous ajuntaments democràtics. El 1979 avançava, així, la fi dels consensos d'aquella etapa de la Transició. Aquesta polarització política va reforçar la imatge del PSOE com a alternativa de govern, però no, en canvi, com a capdavanter d'una alternativa política al sistema capitalista, com requeria el programa de transició al socialisme aprovat pel PCE.

A primers dels vuitanta, doncs, va anar creixent una sensació de frustració entre part de la militància comunista. L'avenç de la nova dreta neoliberal a Gran Bretanya i als Estats Units d'Amèrica posava sobre la taula la necessitat de repensar quines havien de ser les perspectives de transformació social des de les institucions d'un país de la perifèria europea. Les possibilitats de canvis profunds s'esvaïen al mateix ritme que creixia el malestar de la militància, que se somatitzava en forma de propostes fetes cap endins del partit i no pensant tant en la societat que aspiraven a transformar. Així, va anar creixent l'oposició a la direcció carrillista, que es va entremesclar amb la crisi interna oberta per la situació del partit a Catalunya i al País Basc, la qual va tenir ramificacions en l'organització madrilenya i, consegüentment, en la direcció del PCE. La situació es va agreujar amb els resultats ben magres del PCE en els comicis autonòmics d'Andalusia el maig del 1982, que només van ser una prèvia del que va venir a les eleccions generals del mes d'octubre. Molinero i Ysàs conclouen que el ràpid procés d'autodestrucció que es va iniciar llavors derivava de la incapacitat de la direcció comunista de gestionar el que havia estat el seu valor fonamental durant els darrers anys de la dictadura: una militància nombrosa i heterogènia que participava en espais amplis i plurals, però que el PCE no va saber acomodar amb mètodes de funcionament intern més dúctils. Per als autors, l'enfonsament electoral del partit el 1982 va ser, al capdavant, el resultat de la seva profunda crisi interna i no a l'inrevés, com se sol explicar. El PCE, doncs, no va entrar en una espiral autodestructiva per causa de la poca representació obtinguda a les Corts, amb un total de quatre escons, sinó que era el resultat de les dificultats del partit per adaptar-se a la nova realitat política i al seu paper institucional en un context internacional d'auge de les polítiques neoliberals.

This work is subject to a [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).